

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 234 (1842) 20 dekabr 2018-ci il

Poeziyamızın Məmməd-Qayası və Qaya-Məmmədi

14 oktyabr 1933-cü ildə Naxçıvan MR-in Şahbuz bölgəsinin Nursu kəndində anadan olmuş, orada orta məktəbi tamamladıqdan sonra 1950-1954-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun (indiki Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin) coğrafiya fakültəsində ali təhsilini başa vurub doğma Nursu kəndinə qayıtmış və coğrafiyadan dərs demiş Məmməd İnfil oğlu İbrahimov (Məmməd Araz) 1957-ci ildə yenidən Bakıya üz tutmuş, o zamankı Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Ədəbi Nəzarət İdarəsində (senzurada) çalışmışdır. 1959-1961-ci illərdə Moskvada - keçmiş SSRİ Yazıçılar İttifaqı nəzdindəki M.Gorki adına Ədəbiyyat İnstitutunda təhsilini davam etdirmişdir.

Məmməd Araz 1961-1963-cü illərdə "Maarif" jurnalında redaktor kimi fəaliyyət göstərmiş, 1963-1967-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında Bədii Ədəbiyyat Redaksiyasının müdiri olmuş, 1967-1970-ci illərdə "Ulduz" jurnalının məsul katibi, 1970-1972-ci illərdə "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində, 1972-1974-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında baş re-

daktorun müavini vəzifəsini icra etmiş, eyni zamanda 1971-1981-ci illərdə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının poeziya şöbəsinin rəhbəri, 1974-cü ildən ömrünün sonuna kimi isə "Azərbaycan təbiəti" jurnalının baş redaktoru, "Ulduz" jurnalı redaksiya heyətinin üzvü kimi çalışmışdır.

O, 1975-ci ildə Respublika Dövlət mükafatına, 1983-cü ildə isə SSRİ Rəyasət Heyətinin fəxri fərmanına layiq görülmüşdür. M.Araza 1992-ci ildə xalq şairi fəxri adı verilmiş, 1993-cü ildən adına "Məmməd Araz" mükafatı təsis edilmişdir. Böyük şair 1 dekabr 1994-cü ildə dünyasını dəyişmiş və Fəxri Xiyabanda dəfn olunmuşdur.

I

Məmməd Arazın ilk şeiri 1952-ci ildə, ilk kitabı 1954-cü ildə çap edilmişdir. Onun ilk mətbu şeiri (İnqilab və mədəniyyət" jurnalı) "Yanın, işıqlarım", ilk kitabı isə "Araz axır" olmuşdur.

O, 1960-cı ildən etibarən şeirlərini Məmməd İbrahim imzası ilə yazmışdır. Onun "Vətən torpağı", "Şeirə çətir", "Nəcə unudum səni", "Mən Araz şairiyəm" ki-

mi şeirləri bu imza ilə işıq üzü görmüşdür. Bundan sonra vaxtaşırı olaraq onun 1959-cu ildə "Sevgi nəğməsi", 1961-ci ildə "Üç oğul anası", 1963-cü ildə "Mən səni taparam", 1966-cı ildə "Anamdan yadigar nəğmələr", 1967-ci ildə "Ömür karvanı", 1969-cu ildə "İllərdən bəri" kitabları çap edilmişdir.

Məmməd İbrahimdən Məmməd Araz gələn yol 1970-ci illərdə tamamlanır. Bu tarixdən etibarən o, şeirlərini Məmməd Araz təxəllüsü ilə oxuculara çatdırmışdır. Onun 1973-cü ildə "Qanadlı qayalar", 1974-cü ildə "Atamın kitabı", 1975-ci ildə "Həyatın və sözün rəngləri", 1979-cu ildə "Oxucuya məktub", 1983-cü ildə "Dünya sənin, dünya mənim" kitabları Məmməd Araz imzası ilə həyata vəsiqə almış, əsərləri bir çox dillərə tərcümə edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamından sonra çap edilmiş iki cildliyi isə div ədəbiyyatşünas Yaşar Qarayevin "Ön söz"ü və Gülxanım Fətəli qızının tərtibi ilə nəşr olunmuşdur.

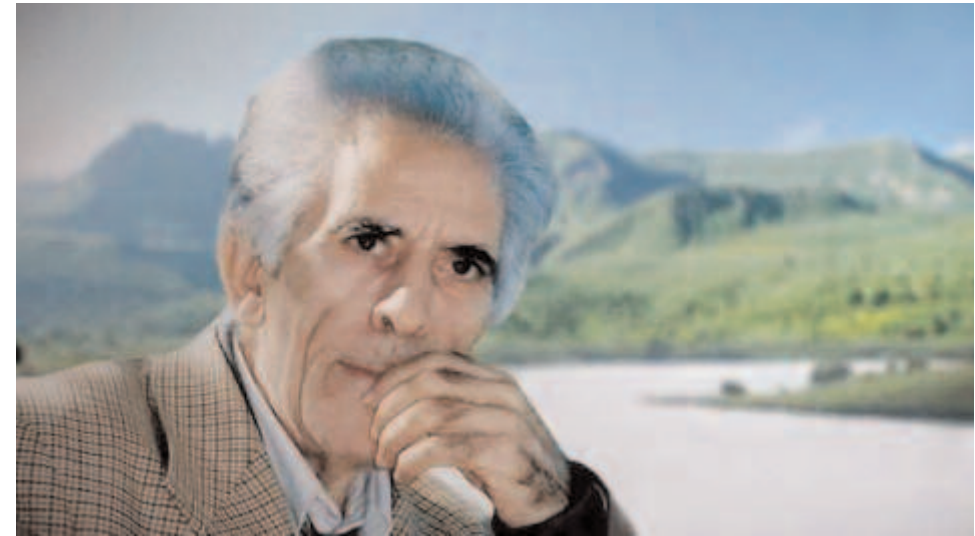
II

Mərhum Y.Qarayev Məmməd Araz yaradıcılığına münasibətini "Eyfel qülləsində", "Araz yadıma düşdü", "Qoruyun dünyanı", "Nobel mükafatı", "Azərbaycanım mənim" və s. şeirlərinə istinadən belə ifadə etmişdir: "Bu şeirlərdə şair... xalqın millilik əxlaq, fəlsəfə, hünər və poeziya xəzinəsinin varisi və təmsilçisi kimi çıxış edir... İnsan, təbiət, tarix və tale onda sanki bir nöqtədə kəsişir."

Akademik İsa Həbibbəyli isə "Xalq şairi Məmməd Arazın qələmindən çıxmış və məşhur zərb-məsələ çevrilmiş "Vətən daşı olmayandan olmaz ölkə vətəndaşı" misrası daşla, Vətən və vətəndaşlıq arasında bərabərlik işarəsi qoymağa gətirib çıxarmışdır. Məmməd Araz özü də sənətinin millimənəvi dərinliyinə və əhəmiyyətinə görə

əbədiyyət qazanmaq mənasında "daş ayaqlı-daş əlli" bir insan-qaya obrazı səviyyəsinə yüksəlmişdir" deməklə Məmməd Araz şəxsiyyətini necə də sərrast qiymətləndirmişdir! "O daş altı Məmməd Araz yaşayır" adlı məqaləsində isə "Məmməd Arazın yaradıcılığında millilik bəşəriyyətlə vəhdət təşkil edir. ... Lakin bütün məqamlarda Məmməd Araz özünün elan etdiyi kimi "Azərbaycan dünyasından baxır dünyaya" deyən akademik İsa Həbibbəyli 1993-cü ildə yazdığı monografiyasını "Məmməd Araz" adlandırmışdır."

Bəli, doğrudan da, möhtərəm akademik dediyi kimi Məmməd Araz "O daş altı Məmməd Araz yaşayır" formulası ilə ədəbi-bədii aksiom yaratmış, "o daşın" elçi daşı deyil, beyin, ürək və göz, yəni poeziya-sevgi və məhəbbət daşı olduğuna işarə etmiş, bu müqəddəs daşın VƏTƏN DAŞI olduğunu bir daha nişan vermişdir. Bu məqamda Məmməd Arazın 1983-cü ildə tənqidçi-ədəbiyyatşünas Vəqif Yusifli ilə müsahibəsində "... Təbiət haqqında, onun poeziyada inikası barədə fikriniz?" sualını "Təbiət sənətin əbədi mövzu mənbəyidir" şəklində cavablandırıdığını xatırlayıram. Əslində Məmməd Araz üçün böyüklüyün ölçüsü həcmdən daha çox mahiyyətdə idi. O, 1986-cı ildə qələmə aldığı "Məmməd Araz qayası" adlı şeirinin necə yarandığını belə izah edirdi: "Bu yaxınlarda aldığım oxucu məktubunda deyilir ki, "Sanbulaq" adlanan dərəyə gedən yolun üstündə bir sal daşa "Məmməd Araz kürsüsü" adı vermişik. Kövrəldim. Onu çoban dostumun hədiyyəsi saydım. O sal daş mənə bir qaya boyda göründü." "Xəyalən o qayanın görüşünə gedən" şairin özü də "daşlaşan və qayalaşan babası kimi" ağır duruşlu, ağır oturuşlu və zəhmli bir görkəm aldı. Hər tərifdən, hər təltifdən xoşlanmayan Məmməd Araz "Fərmanına, təltifinə alqış, ey çoban!" deyərək belə yazdı:

... Kürəyimdə yerin-göyün ağır yığını,
Möhürlənmiş hər ucalıq yüksəliş deyil.
Mən duyuram sən olmağın ağırlığını,
Ey mən - qaya, mən olmaq da asan iş deyil...

Kimliyinin ağırlığını lap çoxdan yaşayan, "Ey mən - qaya, mən olmaq da asan iş deyil" deyərək daşlaşmış, qayalaşmış özü ilə dialoqa girən Məmməd Araz bundan iyirmi il əvvəl, yəni, 1966-cı ildə yazdığı "Babamın səsi" şeirində "Babamın gur səsi vardı, Babam bəzən Elə bərkədən danışırdı - Az qalardı taxcadakı çıraq söne. Yarpaqlar tab gətirməzdi gülüşünün ləpəsinə. ...Qoy bu günün düşməni də At çapmasın harın-harın. Torpaq altı gizlətməmiş Gur səsinə babaların!..." deyərək ədəbi letymotivini elan etmişdi. 1967-ci ildə isə ölməz Bəxtiyar Vahabzadəyə həsr etdiyi "Məndən ötdü, qardaşıma deydi ..." şeiri ilə əhdinə və andına sədaqətini sübut etmiş, ötürülən zərbələrin "VƏTƏNə dəydiyini" göstərmişdi.

Özü ilə "Məmməd Qaya-Qaya Məmməd" şəklində tanış oluncayadək "babasının gur səsinə" oyanan yaddaşının işi-

ğında 1970-ci ildə "Vətən qayaları, Vətən daşları" silsiləsindən yazdığı şeirlərində qayalar və daşlar həsəd aparılacaq qədər canlı idi.: lap elə "İnsan qayalar" şeirində olduğu kimi.

Bir qayaya söykənmişəm, deyirəm kaş:
Bax beləcə daşa dönəm yavaş-yavaş.
Taleymi qayaların taleyinə bağlayam mən.
Bircə insan düşüncəmi saxlayam mən.

Onda Vətən sanar məni bir balaca Vətən daşı,
Vətən daşı olmayandan olmaz ölkə vətəndaşı...

(ardı gələn sayımızda)

Vəqif Aslan
AYB Şəki bölməsinin sədri
ADPU Şəki filialının baş müəllimi

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

